

SÖDIMISVÕIMELISE SÖDURI TÄHENDUSEST WOLF GRAF VON BAUDISSINI JÄRGI

Claus Freiherr von Rosen

Sissejuhatav märkus

Kõigepealt üks eelmärkus: artiklis¹ käsitletaval teemal on ajalooline ise-loom – Baudissini² mõtted on rohkem kui pool sajandit vanad. Seetõttu tõstatub kõigepealt küsimus: mis on sellel kõigel pistmist tänapäeva Bundeswehri, mis on muutunud sõjalistel missioonidel osalevaks kutseliseks armeeks? Baudissini mõtteid ei maksa kõrvale lükata pelgalt seetõttu, et

¹ Artikkel *Die Bedeutung des kriegstüchtigen Soldaten in Baudissins Überlegungen* ilmus saksa keeles esmakordselt 2011. aastal Michael Staacki toimetatud kogumikus *Zur Aktualität des Denkes von Wolf Graf von Baudissin. Baudissin Memorial Lecture* [WIFIS-aktuell, Bd. 46], Opladen/Berlin/Farmington Hills, MI: Verlag Barbara Budrich, S. 9–26. Saksa keelest tõlkinud Andres Saumets.

² **Wolf Graf von Baudissin** (1907–1993), Bundeswehri kindralleitnant ja Hamburgi ülikooli professor, oli Bundeswehri reformikontseptsiooni *Innere Führung* vaimne isa. Kindralstaabiohvitseri väljaõppega *Hauptmann* (kapten) Baudissin jõudis enne, kui ta 1941. aastal Erwin Rommeli Aafrika korpuse staabiohvitserina Tobruki lähistel Briti sõjavangi langes, saada vapruste ja sõjaliste teenete eest I ja II klassi Raudristi. Austraalias brittide sõjavangis olles anti talle majori auaste. Sõjavangist vabanes ta alles 1947. aastal ning tegutses seejärel mõned aastad keraamikuna ja pidas kiriklikes õppeasutustes juhtimisalaseid loenguid. 1950. aastal kutsuti ta Himmerodes aset leidnud salajasele sõjaväelisele nõupidamisele, kus sõnasitati Himmerode memorandum. 1951. aastal sai Baudissinist viienda endise Wehrmachi ohvitserina „Blanki ameti“ töötaja, kus ta asus juhtima *Innere Führung*’i referentuuri. 1956. aastal anti talle koloneli, 1959. aastal brigaadikindrali, 1962. aastal kindralmajori ja 1963. aastal kindralleitnandi auaste. Aastatel 1958–1961 juhtis ta motoriseeritud jalaväebrigaadi, alates 1961. aastast töötas mõjukatel ametikohtadel NATO staapides ja institutsioonides: aastatel 1961–1963 esimese Bundeswehri ohvitserina *DCOS Operations and Intelligence HQ AFCENT*-is (Fontainebleau’s), aastatel 1963–1965 oli ta *NATO Defence College*’i ülem (Pariis), aastatel 1965–1967 *DCOS Plans and Operations SHAPE*’is (Pariis, Casteau). 1967. aastal läks Baudissin erru ning alustas 1968. aastal õppejõu karjääri tänapäevase strateegia valdkonnas Hamburgi ülikoolis. 1971. aastal sai temast Hamburgi ülikooli juures asuva rahu-uuringute ja julgeolekupoliitika instituudi asutaja ja direktor. Baudissin töötas sellel ametikohal 1984. aastani. 1979. aastal nimetati ta Hamburgi ülikooli professoriks. Õppejõuna on ta tegutsenud ka Hamburgis asuvas Bundeswehri ülikoolis. Wolf Graf von Baudissini on autasustatud mitmete mainekate auhindadega kodanikes vastutustunde kasvatamise eest, samuti tema isikliku panuse eest liberaalse ja demokraatliku õigusriigi ülesehitamisse. Alates 1994. aasta juunist kannab üks Bundeswehri *Führungsakademie* õppehoone-kasarmutest Baudissini nime. Vt **Saumets** 2008, 169; vrd **Hartmann, Richter, Rosen** 1999, S. 210–216. – *Tõlk.*

need on vanemad, kui enamikul meist on eluaastaid, ega ka seetõttu, millise tähendusega on need meie jaoks praegu. Kutsun lihtsalt lugejaid koos Baudissiniga järele mõtlema.

1. Mõistest

Sõdimisvõime(lisus) (sks *Kriegstüchtigkeit*) näib kahtlemata olevat sõjandustermin. Siiski leiab seda ametlikus sõjaväelises kirjasõnas terminina harva või üldse mitte.

Esimene maaväe väejuhatuse põhiprintsiipide juurde kuuluv määrus HDv 100/1³ aastast 1956 selle küsimusega ei tegele. Toona ilmselt lihtsalt eeldati sõduri ja üksuse sõdimisvõimet.⁴ Ka järgmine versioon aastast 1962 ei kasuta oma märksõnade nimistus terminit *sõdimisvõimeline*⁵. Seal on aga välja toodud pigem individuaalset tähendust omavad terminid, nagu *vaprus*, *kuulekus*, *kohusetunne* ja *võitlustahe*, mida on kasutatud oodatavate saavutuste kirjeldamiseks (nr 39–41). Nende kõrval räägitakse korralduslikult rohkem (nr 45) üksuse *lahinguväärtusest* (*Kampfwert*), mis peaks väljendama nii sõdurite „kehalist ja hingelist seisundit”, „nende relvade ja varustuse seisundit”, nende „kasvatuse ja väljaõppe seisundit”, nende lahingukogemust kui ka üksuse vaimu ning juhi isiksust.

Maaväe väejuhatuse määruses HDv 100/100 (seisuga 1987) eristatakse *tegutsemisvõimet* (*Leistungsvermögen*), *lahinguvõimet* (*Kampfkraft*) ja *võitlusvõimet* (*Gefechtswert*)⁶. Selle juurde kuuluvas selgitavas dokumendis *Führungsbegriffe* („Juhtimisalased mõisted”, 1977) on juhtimisteemalist terminit *lahinguvõime* (*Kampfkraft*) kirjeldatud alljärgnevalt kui „üksuse tegutsemisvõimet, mis rajaneb selle isikkoosseisulisele ja materiaalsele tugevusele, relvastuse laadile, liikuvuse astmele, varustuse seisule ja oma juhtimisvõimele. Peale mõõdetavate tegurite avaldavad olulist, kui mitte otsustavat mõju sõdurite võitlustahe, ülema võimed, väljaõppe tase ja üksuse seisund.”⁷ Sealjuures viidatakse ka terminile *võitlusvõime* (*Gefechtswert*), mis hõlmab üksuse sobivust täita kindlat ülesannet ning mis sõltub muuhulgas *lahinguväärtusest* (*Kampfwert*).

³ HDv – Heeresdienstverordnung.

⁴ Bundesministerium der Verteidigung [BMVg] 1956

⁵ BMVg 1962.

⁶ BMVg 1987.

⁷ BMVg 1997

Määruse HDv 100/100 alates 2007. aastast kehtivas versioonis kirjeldatakse üksuse juhtimise tegureid selliste terminite kaudu nagu *tegutsemisvõime (Leistungsvermögen)*, *mõjuvõimalus (Wirkungsmöglichkeit)* ja *lahinguväärtus (Einsatzwert)* (nr 1055). Seda täiendatakse sõdurite juhtimise peatükis sõdurite väärtuste vaatenurgast (nr 3005–3012).⁸

Raskusi võib valmistada ühise arusaamiseni jõudmine, mis siis ikkagi on *sõdimis-* või *võitlusvõime(lisus) (Kampftüchtigkeit)*. Seda on aga vaja teema edasiseks arenduseks. Abiks on termin *tegutsemisvõime (Leistungsvermögen)* dokumendist *Truppenführung* 1977/1987, olles aluseks järgmisele definitsioonile: sõdimis- või *võitlusvõime(lisus) (Kampftüchtigkeit)* sisaldab endas nii individuaalseid kui ka kollektiivseid nõudmisi sõduritele sõjaliste ülesannete täitmiseks. Struktuuriliselt vaadates on tegemist *riistvaraga* materiaalses ja füüsilises mõttes ning *tarkvaraga* normide, mentaliteedi, valmiduse ja võimete või oskuste mõttes, kui väljenduda pedagoogiliste terminitega. Protsessuaalsest vaatenurgast aga on tegemist protsessiga, mis leiab aset nii strateegia, taktika, ettevõtlus- ja organisatsiooniteaduse valdkonnas kui ka sotsiaalteaduslikus ja psühholoogilises mõttes sõjaväelises keskkonnas toimivas interaktsioonis, ülemate ja alluvate hierarhias ning meeskonnatöös.⁹

2. Võitlusvõime kui tülipunkt *Innere Führung*-kontseptsiooni üle toimunud vaidlustes alates 1951. aastast

Baudissin kutsuti 1951. aasta mais, oma 44. sünnipäeval, seitsmenda töötajana *Blanki ametisse*¹⁰ ning sai seal ülesande tegeleda Euroopa armee koosseisu kuuluvate tulevaste Saksa relvajõudude sisemise struktuuri, täpselt selle juhtimis- ja organisatsioonifilosoofia aluste (*Innere Gefüge*)¹¹

⁸ BMVg 2007.

⁹ Kõik nimetatud eeskirjad on välja andnud föderaalne kaitseministeerium (*Bundesministerium der Verteidigung*).

¹⁰ 26.10.1951 uue ametkonna juhiks nimetatud Theodor Blanki ametinimetuseks sai liidukantsleri volinik liitlasvägede suurendamisega seotud küsimustes. Blank oli kantsleri otsealluvuses, tema ametkond (*Dienststelle Blank*, ka *Amt Blank*) kuulus kantsleriameti koosseisu. Alates 7. juunist 1955 kujundati Blanki amet ümber föderaalseks kaitseministeeriumiks (BMVg.). Selles ametkonnas tehti kõik peamised ettevalmistused Bundeswehri asutamiseks, sealhulgas tegeleti ka *Innere Führung*-kontseptsiooni ja esimese riigikaitseaduse väljatöötamisega. Vt ka föderaalset arhiivis veebipõhist kronoloogiat ja materjale: <http://www.bundesarchiv.de/oeffentlichkeitsarbeit/bilder_dokumente/00879/index.html.de>, (18.7.2011). Vrd **Reeb, Többecke** 2003, S. 74. – *Tõlk*.

¹¹ Baudissin mõistis tollal *Innere Gefüge* all „kõigi tingimuste ja tegurite terviklikust, mis vormivad sõdurite suhteid omavahel ja sõdurite suhteid ühiskonnaga.” Vt lähemalt **Saumets** 2007, lk 217–221. – *Tõlk*.

väljatöötamisega. *Innere Gefüge* töörühma kuulus 1955. aasta lõpuks peale Baudissini veel neli kaastöölist.

Baudissin tuli Blanki ameti töötajana 1951. aasta detsembris esimest korda avalikkuse ette uute mõtetega *Innere Führung*'ist¹². Ajendiks oli Hermannsburgi evangeelses akadeemias endistele Wehrmächti ohvitseridele korraldatud konverents, mille teemaks oli „Euroopa kaitsejõududes tehtava Saksa panuse sisemine struktuur (*Innere Gefüge*)”. Kuigi konverents kulges üsna rahulikult õhkkonnas, tekkis sellest lähtuvalt üsna tõsine vastuseis ametlikule ettekujutusele „tulevasest Saksa sõdurist”. Kriitika, et kontseptsioonil puudub side reaalsusega, et see on puhas utoopia, millel pole taga tõelist sõjakogemust (nn Venemaa kogemused), rüütati sellistesse väljenditesse nagu „pehme laine” või „sametkinnastega katsumine”.¹³ Ja *Innere Gefüge* asemel hakati rõhutatult alaväärivalt rääkima *Innere Gewürge*'st¹⁴, nii et

¹² *Innere Führung* on lühidalt väljendatuna Bundeswehri keskne juhtimis- ja organisatsioonifilosoofia, mis pidi pärast II maailmasõda sobituma põhjalikult muutunud poliitilistesse raamtingimustesse. Sõjaväe ja poliitika suhetes toimusid struktuurilised ja filosoofilised muutused. Uue Bundeswehri üks asutajatest ja selle suur reformija Baudissin on tabavalt öelnud: „Me seisame niisiis ühe tõelise ajajärgu lävel, jättes hüvasti senise ajaloo. Selles olukorras oleks lausa kuritegu restauratsiooni üritada, aga ka kohatu minna puht revolutsioonilist teed, mis viskaks kõik kontrollimatult üle parda. Meie ees on reformatoorne ülesanne, mis ajaloolisi erinevusi tunnustades hindab õigesti uut riigi- ja inimesepilti.” (Baudissin 1972, S. 24) *Innere Führung* on olnud algusest peale poliitiline kontseptsioon, mille esmane eesmärk on olnud anda sõjaväe käsutusse vajalikud normid ja regulatsioonid, mis tasakaalustaksid sõjaväe suhteid riigivanemite ja -institutsioonidega. Nii võib seda nimetada ka kontseptsiooniks, mis seob sõjaväele püstitatud ülesannete täitmise põhiseadusliku korra ja selle aluseks olevad väärtused. Kuid teisalt on neid norme ja regulatsioone vaja olnud ka inimese vabaduse ja inimväärsuse tingimuste ning suhete tagamiseks sõjaväe kui organisatsiooni sees. Bundeswehri asutajad ei olnud revolutsionäärid, vaid pigem reformijad. Kuigi nad avaldasid tahet luua midagi täiesti uut, soovisid nad esmajärjekorras tagada tulevastele sõduritele vajaliku õiguskaitse ja õigusliku kindlustunde, teisalt aga (taas)asutada funktsioneeriva ja tõhusa sõjaväe. Sõjaväel on oma ajaloo alati eriline side, ta ammutab sellest traditsioonid, identiteedi ja ka oma kohuse täitmiseks moraalse jõu. Seetõttu on oma ajaloolise pärandi kriitiline läbitöötamine sõjaväe jaoks väga oluline, mõistmaks, missuguseid traditsioone ja väärtusi tuleks hoida ja millistest uutest oludest lahti öelda. Ilma nende valuliste kogemusteta, mida sakslased on saanud omaenda nii silmapaistva poliitilise sõjaajaloo mõju kaudu ühiskonnale ja rahvusvahelise poliitikale, jääks Bundeswehri vaimse telje, *Innere Führung*'i poliitiline iseloom ning tähendus ilmselt mõistetamatuks. Vt lähemalt Saumets 2007, lk 168–171. – *Tõlk.*

¹³ See vastuolu kajastub muuhulgas selles, et Baudissin tegeles oma ettekannetes ja kirjutistes sageli selliste mõistetega nagu *rangus* / *karmus* ja *pehmus*. Sellal kui *ranguse* mõiste on Baudissini koguteose *Soldat für den Frieden* (1969) märksõnastikust välja jäetud, puudub vastav viide *pehmuse* mõistele; selle leiab teose lehekülgedelt 126j, 129, 157, 172, 219j, 237 ja 283. – Viimasel ajal on Uwe Hartmann selle teema taas päevakorda tõstnud, vt Hartmann 2009, S. 147ff.

¹⁴ Sõnademäng: mõiste *Gefüge* tähendab struktuuri, *Gewürge* aga kõnekeeles rasket, mõttetut või sihipäratut tegutsemist või tööd, aga ka tugevat oksendamist.

Blanki amet oli sunnitud 1952/1953. aasta vahetusel andma Baudissini töövaldkonnale ametlikult uue nime *Innere Führung*¹⁵.

Selle vastuseisu sisuks oli tõsiasi, et Baudissini kriitikud ei suutnud ette kujutada, et tulevased Saksa sõdurid võiksid uute mõtete kohaselt olla ka tegelikkuses „sõdimisvõimelised”. Ühe oma Hermannsburgi vastase, endise Wehrmachi ohvitseri Münteri etteheidetele vastas Baudissin 1953. aastal nii (tänapäeval ütleks me selle kohta *lessons learned*):

*Just Teie kogemused kompaniiülemana Hollandis ja Stalingradis, nagu ka Teie viide uuele suhtele ohvitseri ja tema meeste vahel („seltsimehelik kasvataja”) tugevdavad minu veendumust, et meie suunised pole mingi juurteta **eksperiment**, vaid loogiline edasiarendus ja töötlus sellest, mida targad inimesed on olukorrast lähtuvalt juba oma valdkonnas teinud*¹⁶.

Mõned aastad hiljem resümeeris Baudissin seevastu:

*Minu jaoks jääb alati mõistatuseks, kuidas inimesed, kes saavad ülistada Saksa sõduri suuri saavutusi sõjas, eitavad samal ajal tema küpsust rahuks, tema võimet enesedistsipliiniks ja vastutustundlikku kaastöövõimet*¹⁷.

Sellega saab ilmsiks pinge, mis on Bundeswehri algusest saati selgelt olemas olnud ühest küljest *Innere Führung*-kontseptsiooni ja praktika ning teisalt selle vahel, mida aeg-ajalt tähistatakse mõistega *Außere Führung* (väline juhtimine) ja mis moodustab nn väejuhtimise sõjaväelise tuuma¹⁸.

Erinevalt uute ettekujutuste aadressil tulevast kriitikast oli sõdimisvõime uue kontseptsiooni koostajatel esimestest päevadest silme ees *Innere Führung*'i mõõdupuu. Lähtepunktiks oli küsimus, kas sõda saaks meie ajal üleüldse olla poliitika vahend. 1953. aastal toonitas Baudissin Siegburgis aset leidnud sõdurite kasvatuselise põhimõteteid käsitleval konverentsil:

¹⁵ Otsetõlkes „sisemine juhtimine”. Vt protsessi kohta **Genschel** 1973, S. 88.

¹⁶ **Baudissin** 1953a; vrd ka **Bausissin** 1982, S. 46jj, siin S. 49. Rasvases kirjas esile toodud originaalis.

¹⁷ **Baudissin** 1965, S. 122.

¹⁸ See, et *Innere Führung*'i ja välise juhtimise suhet käsitletakse Bundeswehri osalt üsna distantseeritult, ilmneb Bundeswehri kindrali **Johannes Gerberi** töös, kes oli toona relvajõudude ettevõtteadusliku orientatsiooni promootoriks. Tema teose *Beiträge zur Betriebswissenschaftslehre der Streitkräfte* (Regensburg 1978) mahukas isiku- ja märksõnaregistris puuduvad nii Baudissini nimi kui ka märksõna *Innere Führung* või teised sellega seonduvad märksõnad. Üksnes artiklis „Koostööpõhine juhtimine Bundeswehri” (S. 361–373) mainib autor *Innere Führung*'i mõistet, kuigi sootuks teistsuguses tähenduses. – Bundeswehri sünniloo ja toonaste poliitiliste ning militaarsete diskussioonide kohta vt lähemalt **Saumets** 2007, lk 166–230. – *Tõlk.*

See, kas aatompommide ajastul saab üldse veel olla võitjaid ja võidetuid, on küsitav. Ja rahu ülesanne ei ole sõjalise võiduga kaugeltki veel lahendatud. Ma pean ka ohtlikuks nimetada sõjalist võitu (lihtsalt niisama) sõja viimseks eesmärgiks, kui millekski, mida on ilma pikemata ja ilma tagajärgedeta oodata. Need lihtsustused annavad sõdurile vale pildi sõjast, mida ei peeta üksnes võõrsil, vaid ka kodutandril¹⁹. Need lihtsustused nõrgestavad sõduri võitlusvõimet. Relvajõud peavad juhitavale sõdurile ütlema, et me seisame nagu võluri õpilane silmitsi absoluutse sõjaga, et meie käes on võib-olla veel võimalus teha esimene lask, aga seejärel ei ole modernse sõja ulatust, intensiivsust ja pikkust enam võimalik ette näha. Sõdur peaks aga teadma, et sõda – oma formaalse au tõttu, mis muuseas on moonutatud au – enda kanda võtta on karistatav. Sõda saab vaid siis õigustada viimse võimalusena, kui me peame ennast kaitsma vastase eest, kes ähvardab hävitada kogukonna ja sellega ühtlasi ka iga üksikisiku eksistentsi. Relvajõud ei ole minu käsitust mööda enam vahend, millega panna maksma oma agressiivne tahe, relvajõud on olemas üksnes selleks, et vastasele jääks maksimaalsest võitlusvõimest selline tunne, et vaimse vastuolu kandumine nn kuuma sõja sfääri oleks mittesoovitav. Selline maksimaalne sõdimisvõime ületab kaugelt tehnilis-taktikalisi piire. Alles see võimaldabki poliitikal säilitada rahu.²⁰

Mõlemad Baudissini kasutatud terminid *võitlusvõime* ja *sõdimisvõime* on seotud konteksti põhjal relvajõududega²¹. Need kirjeldavad poliitilist pilti, õigemini hiljem nii tähistatud poliitilist strateegiat heidutamisest sõdimisvõimelisuse kaudu rahuajal, konfliktis, lahingus kui ka tagasiteel rahuliku

¹⁹ Kriitika alla on seatud väga lihtsustatud või piiratud sõjaline vaatenurk, mis on määratlenud Saksamaal viimase pooleteise sajandi ajaloovaadet, et sõda on toimunud valdavalt vaenlase territooriumil: 1864 Taanis, 1866 Austrias, 1870–1871 Prantsusmaal, 1914–1918 Venemaal, Prantsusmaal ja Belgias. Vaid II maailmasõja viimased 4–5 kuud oli sõjavanker ka Saksamaa pinnal (kui mitte arvestada mõningaid varasemaid pommirünnakuid Saksa linnadele). Seega elasid sakslased kuni selle ajani peaaegu rahuaja tingimustes. Isegi toiduratsiooni piiramist võis reaalselt kogeda alles alates 1944. aasta sügisest. Et see kõik „oma kodus“ samuti sõjapildi juurde kuulub, seda tahab Baudissin rõhutada mitte ainult II maailmasõja viimaste kogemuste põhjal, vaid vaadates ka tulevikusõdadele, peetagu neid õhu- ja raketirünnakutega teise riigi territooriumil või partisaani- ja kodusõja kujul omal territooriumil. *Autori kommentaar.*

²⁰ **Baudissin** 1953b; rasvases kirjas esile toodud originaalis.

²¹ Ja oma mõttearendustes teemal „Pilt tulevases saksa sõdurist“ (1954) ütleb ta: „Sõda ei saa olla sõjaväevormis kodaniku jaoks mingi oma võimete näitamise igatsetud võimalus, kus mehised voorused alles ärkavad ja kinnitust leiavad. Sõda ei saa olla ka poliitika normaalne vahend või selle loomulik jätkamine, sest sõda on ju tegelikult juba ammu meie ettekujutustest ja mõjutamisvõimalustest lennul möödunud. Kõne all saab olla vaid eksistentsi viimne kaitsmine ja sõdur saab siin sõja vältimisele kaasa aidata kaitsesele orienteeritud maksimaalse sõdimisvõimelisusega. Ta peaks sõjaväevormis kodanikuna ka alati juhtima poliitikutega tähelepanu sellele, et sõdur ei saa ega tohi olla selle kokkupõrke ainus vahend.“ (**Baudissin** 1954a)

käitumise juurde. Sellega puudutas Baudissin ilmset paradoksi „sõdur rahu jaoks” juhtmõttes, mille ta 1956. aastal on sõnastanud nii:

Pakkuda kaitsele orienteeritud maksimaalse sõdimisvõimelisuse kaudu kaitset latentse ohu korral. /.../ Et ka see osa sõjaväelisest ülesandest on täidetav üksnes valmiduses teravale ähvardusele täie otsustavusega vastu astuda, ei vaja mingit lisapõhjendust.²²

Baudissin oli ka veendunud, et kasarmuteenistuses võiks ja peaks kehtima see, mis on sõjas osutunud väärtuslikuks. Nii tegi ta näiteks kindlaks, et sõja jooksul olid seniajani tavapärased relvajõudude struktuurielemendid teinud läbi teatud kindlad muutused:

Need uued sotsiaalsed seosed olid juba sõja ajal viinud motoriseeritud ja soomustatud üksustes, õhu- ja allveelaevasõjas selliste arusaamade ja suhtlusvormideni, mis on palju kohasemad partnerluse alusel toimiva demokraatliku elukoosluse ettekujutusele kui näiteks pärimuslikule pildile patriarhaalselt käsuõigusest „ebaküpsete” üle. Teise maailmasõja pildid, koormad ja kogemused on paljusid sõduriele traditsioonilisi ettekujutusi positiivselt raputanud – me tohime seda öelda rahuliku südametunnistusega.²³

Sellest tulenevat modernse sõduri iseseisvust lahingus ei ole Baudissini veendumuse kohaselt võimalik arendada „vanade kasarmuõue meetoditega”²⁴. *Innere Führung*-kontseptsiooni suunas ta seetõttu teadlikult tulevasele sõjapildile²⁵. On tähelepanuväärne, ja seda võiks toonitada ka meie teema puhul, et tänapäeval kulgeb argumenteerimine täpselt vastupidi, kui „uut” (välis)missioonireaalsust silmas pidades ikka ja jälle toonitatakse, et Bundeswehri senisest rahuteenistusest, st rahuajal kasarmus möödunud igapäevateenistusest pärit *Innere Führung*-kontseptsiooni tuleks kohandada uute missioonioludega. Uus üldmäärustik (ZDv 10/1) aastast 2008, milles käsitletakse *Innere Führung*-kontseptsiooni²⁶, sisaldab kaitseminister Franz-

²² Baudissin 1957a, S. 36.

²³ Baudissin 1955, S. 161.

²⁴ Baudissin 1957b. Selle mõistega on silmas peetud inimeste juhtimise, või nagu Baudissin ütles, kasvatus ja väljaõppe meetodeid.

²⁵ Põhjalikumalt võib selle kohta lugeda nt Baudissini ettekandest *Probleme praktischer Menschenführung in zukünftigen Streitkräften vor der Studiengesellschaft für praktische Psychologie* (Baudissin 1954b).

²⁶ ZDv 10/1 = *Zentrale Dienstvorschrift Innere Führung, Selbstverständnis und Führungskultur der Bundeswehr*. BMVg 2008.

Josef Jungi põhjendust senise määrustiku (1993) ümbertöötamise vajalikkuse kohta:

Nõuded, mis on praegusel ajal teile [sõduritele] püstitatud, on läbi teinud muutuse. Missioonid annavad teile vahetu kokkupuute suure koormuse ja eksistentsiaalsete ohtudega. Uuendatud määrustik võtab seda missiooni-reaalsust arvesse ja teeb arusaadavaks, et Innere Führung õigustab ennast ka nimelt missioonitingimustes.²⁷

Sellega antakse mõista, et ministeeriumi käsitluse kohaselt on *Innere Führung*-kontseptsioon olnud Bundeswehri poole saajandi pikkuses ajaloos kaugel kõigest sellest, mida vajatakse (välis)missioonidel praegu²⁸.

3. Sõdimisvõimelisus kui *Innere Führung*-kontseptsiooni keskne põhimõte

Pöördugem aga nüüd *Innere Führung*'i rajajate mõttestruktuuride poole Bundeswehri algusaastatest. Sealjuures toon rikkalikult allikmaterjalist esile neli olulisemat seika.

3.1. Endiste ohvitseride konverents Hermannsburgis 1951. aasta detsembris

Juba eespool mainiti põgusalt Hermannsburgi evangeelses akadeemias korraldatud konverentsi teemal „Euroopa kaitsejõududes tehtava Saksa

²⁷ Jung 2008, S. 4. Ja vastavalt sellele toonitatakse tungivald kohe määrustiku alguses, et „sõjaväeteenistus sisaldab endas oma tervise ja oma elu panustamist ja nõuab viimse järel-
dusena ka lahingus tapmist. Teenistus Bundeswehri esitab seetõttu kõrgeid nõudmisi sõdu-
rite isiksuseomadustele. Nad langetavad ennekõike missioonidel süümeotsuseid, mis leiavad
oma eetilise seotuse põhiväärtustes.” (Jung 2008, S. 6f).

²⁸ Seda, et *Innere Führung*-kontseptsioon oleval loodud vaid rahu jaoks ja tuleks seetõttu
koguni kõrvaldada, on ikka ja jälle avalikult rõhutatud, eriti on seda teinud kõrgemad
ohvitserid, kelle vaated kalduvad poliitilisel spektril paremäärmusliku tiiva suunas. Nad
on aga sellega seoses asja olemust valesti mõistnud ning eitavad muuhulgas täielikult vaba
ruumi möödapääsmatust ning sellega seoses ka sõjaväes käsuvabade juhtimisvõimaluste
hädavajalikkust, st *Innere Führung*'i rakendamist eriti ka lahinguolukorras. Seetõttu tuleb
tähele panna, kas uut määrustikku (ZDv 10/1) hakatakse kasutama mässu õhutamiseks alge
Innere Führung-kontseptsiooni vastu, näiteks selliste piltide ja mõtteviiside juurutamiseks
nagu „arhailine võitleja-tüüp”, puht sõjalis-funktsionaalne ja *worst-case*-mõtlemine, riiklik
võimutehnitsism, mõte puhta sõja võimalikkusest koos kollateraalsete kahjudega, aga ka
neomilitarism.

panuse sisemine struktuur (*Innere Gefüge*)". Konverentsi käsitlusest nähtub, et Baudissin alustas sõnadega:

Saksa kontingendi ülesanded Euroopa relvajõudude raames on: 1) kaitsevõime kujundamine, mida idast ähvardav rünnak ei suuda nii lihtsalt murda. /.../ Kõik need ülesanded nõuavad kõrgeväärtusliku, st oma asjas veendunud, oma relva valdava ja vaimselt kiiresti reageeriva üksikvõitleja kasvatamist /.../.²⁹

Protokoll järgi ütles Baudissin Hermannsburgis järgnevat: „Relvajõud võivad anda olulise panuse rahu tugevdamiseks ja hoidmiseks sellega, et nad oma kaitsevõimega võtavad vastaselt riskivaba rünnaku kiusatuse”³⁰. Ja veel:

Kaitsjana saab võitjaks jääda üksnes veendunud ja oma ametit hästi tundev üksikvõitleja, kes oma mõistust kasutades kohaneb ja allub. Relvajõud peavad niisiis kõik tegema, et arendada isiksuseväärtusi, st võimaldada igale üksikule võitlejale ruumi isiklikuks vastutuseks ja initsiatiiviks. Relvajõud peavad aitama indiviidil vabaneda fataalsest üksnes-objekti-olemisest.^{31,32}

Üksikvõitleja mõiste tundus talle tollal ikkagi „kuidagi nagu individualismi sõjakas vastuhakk massiliseks muutmisele,” mis ei vasta enam modernse võitluse reaalsusele. Üksikvõitleja või massivõitleja asemel kõneles ta hiljem seetõttu üksnes „isikust kui võitlejast kollektiivis ja selle heaks”.³³

Hermannsburgi diskussiooniks koostatud tekstis on veel öeldud:

Tegelikus teenistuses astub kõik formaalne loomulikult tahaplaanile ja piirdub hädavajalike korraharjutustega. Rangust ja ühtekuuluvustunnet saab mõttekamalt arendada maastikul, rännakutel ja sportlike harjutustega. On tähtis, et väljaõpe kõigis oma harudes oleks suunatud üksikisiku veenmisele, et kõik esitatud nõudmised on hädavajalikud, apelleerides tema arusaamisele ja aktiivsele kaastöele.³⁴

²⁹ Baudissin 1951b.

³⁰ Baudissin 1951a.

³¹ *Ibid.*, S. 23ff.

³² Seda selgitab Baudissin ühes teises kohas: „Isiksus on eelduseks üksikvõitlejale, kes oma mõistust kasutades kohaneb ja allub, kes on oma relva kasutamise meister ja kes ennekõike teab, miks ta on sõduriks saanud ja mida ta peab hädaolukorras kaitsma. See isiksus on riigikodanik sõjaväevormis, kes demokraatliku elukorra säilitamise nimel võtab enda kanda kõik karmid raskused, kitsikused ja oma isikliku vabaduse piirangud.” (Baudissin 1952).

³³ Baudissin 1953c.

³⁴ Baudissin 1951a, S. 26.

Käsikirjast võib selle kohta lugeda:

Riviõpe kasarmuhoovis ja igasugused paraadrillid jäävad ära. Sõdur võitleb modernsete, sageli väga keerukate relvadega, mille käsitsemist peab ta „une pealt” valdama. Siia kuulub ka ränk töö ebasoodsates, pidevalt muutuvates oludes, et saada iseseisvalt ja mõistikutl hakkama. Sõdurit ei tohi „lolliks” teha, ta peab hoopis õppima mõtlema ja teadma, et iga lahinguväljal tehtud viga võib talle maksta elu. Karmis lahingu- ja rännakutreeningus saab üksikvõitlejatest hästi sisse mängitud instrument.³⁵

Ja sellele täienduseks veel mõtted samast käsikirjast (punkt 8):

Seda, kes eksib sõjaväelise distsipliini vastu, peab kiiresti ja sageli karmimalt karistama, kui see oleks vajalik tsiviilelus. Sest sõda, milleks Innere Gefüge peab valmis olema, on rängem kui rahu. On arusaadav, et demokraatliku süsteemi sees tuleb kõigi ebaküpsete ja pahatahtlike elementide vastu astuda karmide karistustega.³⁶

Sõdimisvõimelisus ei olnud järelikult mingi küsimus. Siin aga saab juba selgeks, et küsimuse „kuidas” juures antakse edasi uued rõhuasetused ja sealjuures saab selgeks, et pilt tulevases sõdurist, mis on kujundatud mõistmisest isiksuse või indiviidina, peab välja vahetama senise pildi „inimmaterjalist” või üksnes-objektiks-olemisest.

3.2. *Innere Führung*’i asutamismäärus 1953. aasta jaanuaris

Innere Führung’i asutamismääruses on öeldud: „*Innere Führung*’i eesmärk on luua ja edasi arendada modernse sõduri tüüpi, kes on ühtaegu nii vaba inimene, hea riigikodanik kui ka täisväärtuslik sõdur³⁷. *Täisväärtusliku sõduri* puhul on siin eriti rõhutatud sõdimisvõimelisuse valdkonda, ilma et me sealjuures kaotaksime silmist ülejäänud kaks aspekti. Selle mõistete kolmiku on *Innere Führung*’i keskus³⁸ alates 1980. aastatest uuesti kasutusele võtnud. Sellest saati on see muutunud Bundeswehri ühisvaraks ning seda kasutatakse

³⁵ Baudissin 1951b.

³⁶ *Ibid.*

³⁷ Tsiteeritud Genschel 1973, S. 88. Uus Saksa „riigikodanik sõjaväevormis” pidi seega endas ühendama mitmeid rolle, mille kaudu on omavahel väga tihedalt põimunud sõjaline funktsionaalsus, demokraatlik mõttelaad ja humanistlikud veendumused.

³⁸ *Zentrum Innere Führung* – 1956. aastal asutatud Bundeswehri *Innere Führung*’i koolina asutatud ja 1981. aastast keskuse nime kandev ning Koblenzis asuv sõjaväeline asutus tsiviil- ja militaarpersonalit koolitamiseks ning uuringute teostamiseks küsimustes, mis puudutavad *Innere Führung*’it. – *Tõlk.*

Innere Führung'i üldmäärustiku (ZDv 10/1) eri versioonides. Praegu kehtivas versioonis on vastavalt sõjaväevormis riigikodaniku juhtmõttele öeldud: „Selles juhtmõttes saavad ideaaltüüpiliselt ilmsiks Bundeswehri sõduritele esitatavad nõudmised: olla vaba isiksus, tegutseda vastutustundliku riigikodanikuna ja hoida end ülesande täitmiseks lahinguvalmis”³⁹.

Sõltumata sellest, et ülemate ja Bundeswehri ülesandest (1953) on nüüd saanud nõudmine sõduritele, et nad ennast edu nimel ühiselt pingutaksid, saab eelpool toodud tsitaadi põhjal (2008. aasta määrustik) täheldada, et sõdimisvõimelisuse jaoks on otsustava tähtsusega see, et need kolm nõudmist asetsevad pelgalt loendina üksteise kõrval ja on n-ö „ideaaltüüpilised”. Vastupidiselt sellele ühendab 1953. aasta määrusest toodud tsitaadis sõna „ühtaegu” need kolm eesmärki *üheks tervikuks*. Sellest ilmneb, et Baudissini järgi on kõik kolm komponenti ühendatud üheks rollikogumiks inimene-riigikodanik-sõdur ja me ei saa, ei tohi ega pea nägema *sõdimisvõimelisust* üksnes täisväärtusliku sõduri aspektist, vaid mõistma seda kui kolme analüütiliselt eristatud komponendi vastastikku seotud terviklikkust. Sõdimisvõimelisus on seega saavutatav üksnes mõistekolmiku integreeritud mõistmisega.⁴⁰

3.3. *Innere Führung*'i käsiraamat aastast 1957

Käsiraamat sisaldab ettekandeid, mida Baudissin ja tema kaastöölised pidasid 1956. aasta mais nn Sonthofeni kursuse raames *Innere Führung*'i uue kontseptsiooni teemal endistele kindralitele ja kõrgematele staabiohvitseridele. Hiljem anti igale ohvitserile pärast leitnandiks ülendamist üks

³⁹ Jung 2008, S. 16. Teisisõnu peab tänapäeva Bundeswehri sõdur olema vaba inimene, aktiivne demokraat ja professionaalne sõdur.

⁴⁰ *Innere Führung* on küll teoreetilis-analüütiliselt vaieldamatult eristatav juhtimise välisest aspektist. Aga *Innere Führung*-kontseptsiooni ei arendanud Baudissin välja vastukaaluks nn välisele juhtimisele, vaid teadlikult sellele täienduseks: kuni selle hetkeni olla, nii arvas Baudissin, juhtimise all mõistetud ja kindralstaabilikult viljeletud peamiselt operatsioone, taktikat, organisatsiooni, varustust ja logistikat – seega välist juhtimist. Nüüdsest aga on hädavajalik pöörata suuremat tähelepanu kasvatusesele, poliitilisele haridusele, informatsioonile ja juhendamisele. Mõlemates juhtimise elementides ei olnud midagi uut. Baudissin ütles: „Inimeste juhtimine üksuses on niisama vana kui sõjaväed ja sõdurid üleüldse” (Baudissin 1965, S. 123). Siiski ta lisab: „See üldine tõdemus ei tohi aga meie pilgu eest varjata seda, et praegusel ajal tõstatuvad probleemid erilisel viisil ja nõuavad erilisi lahendusi.” Märksõnade loendis, mis oli koostatud *Adolf Heusingeri* [endine Wehrmachi kindralleitnant, alates 1955 Lääne-Saksamaa kaitseministeeriumi sõjaväeliste juhtide nõukogu esimees ja alates 1957 Bundeswehri esimene peainspektor, aastail 1961–1964 NATO sõjalise komitee esimees. – *Tõlk.*] selgituste tarbeks Euroopa Kaitsekomitee ees, rõhutas Baudissin: „*Innere Führung* [on] vähemalt sama tähtis kui *Äußere Führung*” (Baudissin 1953d).

käsiraamatu eksemplar. Selle raamatu intensiivne lugemine tasub ennast ära. Staabiohvitseride kursus, kellele ma umbes viie aasta eest [st 2000. aastate keskpaiku – *Tõlk.*] selle käsiraamatuga ühe seminari korraldasin, oli raamatust vaimustatud ega tahtnud tollal kehtinud üldmäärustikust (ZDv 10/1) enam midagi teada.

Käsiraamat on Bundeswehri esimene vägedele adresseeritud ametlik kirjutis *Innere Führung*'i teemal. See sisaldab lisaks üldmäärustikule „Teesid sõduri kasvatamiseks” (ZDv 11/1)⁴¹ ka esimest *Innere Führung*'i eeskirja. Baudissini eestvedamisel välja antud käsiraamat oli mõeldud „mõistete seletamise abiliseks”⁴². Mitmed artiklid olid Baudissini enda sulest. Me tegeleme järgnevalt just tema mõttereendustega teemal *riigikodanik sõjaväevormis*⁴³.

Esmalt vaatleme lähemalt mõistet *sõdimisvõimelisuus (Kriegstüchtigkeit)*. Seda ei leia käsiraamatu märksõnade hulgast, st seda pole käsiraamatus eriti kasutatud ega põhjalikumalt selgitatud⁴⁴. Käsiraamat sisaldab siiski suurel hulgal mõisteid, mis on seotud juba eespool esitatud *sõdimisvõimelisuus* määratlusega⁴⁵. Peamised mõisted saab süstemaatiliselt jagada nii:

- 1) ühiskondlikku ja sõjaväelist tõelisust puudutavad väljendid kui lähtepunktid ja orienteerumispunktid *Innere Gefüge* (sisemise struktuuri) jaoks: noorsugu, sotsiaalne tõelisus / modernne ühiskond, löögijõud, lahing / psühholoogiline sõjapidamine;
- 2) väljendid, mis kirjeldavad tegutseva sõduri hoiakuid. Need on mõistetavad kasvatusesmärkidena ja neist moodustub *sõjaväevormis riigikodaniku juhtmõte*: teenistus / teenima, distsipliin, rangus, vaprus (v.a vihkamine), kuulekus ja rangus (v.a nn pimekuulekus, isegi kui seda pole märksõnade hulka lisatud), süüme, sõjaväevormis riigikodanik – juhtmõte või pilt tulevases sõdurist, vastutus, usaldus;
- 3) väljendid, mis kirjeldavad ülema käitumist / suhtlemist pedagoogiliste meetodite mõttes: kasvatus, tolerantus (v.a järeleandlikkus / hellikuss

⁴¹ *Leitsätze für die Erziehung des Soldaten* (BMVg 1957b, ZDv 11/1).

⁴² BMVg 1957a.

⁴³ Baudissin 1957a.

⁴⁴ Seda mõistet pole kasutatud ka teistes *Innere Führung*'i teemat puudutavates Bundeswehri eeskirjades. 1972. aasta eeskirjas (nr 217) on siiski öeldud: „Kuulekus on vältimatu. See seob kõikide teenistusastmete sõdureid ja võimaldab ellu viia nii poliitilise juhtimise tahet kui ka Bundeswehri lahinguvõimet.” Ja nr 235: „Bundeswehri kui julgeolekupoliitika instrumendi väärtus sõltub otsustaval määral meie ühiskonna vabadustahtest ja sõdurite võitlustahtest. Relvajõud peavad oskama võidelda, et nad ei peaks võitlema.” (BMVg 1972)

⁴⁵ Märksõnad, nagu nt hirm, kangelane, posttraumaatiline stressihäire jms või ümberkäimine probleemidega ei leia siinkohal siiski põhjalikumalt käsitlemist.

muutumine), inimeste juhtimine, vaimne mõttevahetus / diskussioon, drill, rangus (v.a sõjaväeteenistus / kiusamine), sund.

Huvitav on täheldada, et mitmete väljenditega pööratakse rõhutatult selg varasematele vormidele. See kehtib eriti negatiivsetes sõnastustes igasuguse totalitaarsuse kohta kõigi kolme kategooria puhul. Isegi kui enamik neist mõistetest tunduvad olevat hästi tuntud ja sõjaväelisesse argipäeva kuuluvad, tuleb neid siiski täpsemalt uurida. Käsiraamat peaks „mõisteid seletama”, nagu pealkiri ütleb, sest Baudissini kontseptsioonis on need teinud seni kasutusel olnutega võrreldes läbi muutuse või on ta need sootuks asendanud teiste, pigem neutraalsemate terminitega.

Uuesti defineeriti nt sellised mõisted: *autoriteedist* sai sisemine autoriteet, *kuulekusest* kaasamõtlev, aktiivne kuulekus koos valmidusega ise vastutust kanda, või ka kuulekus koos südametunnistusega, st kriitiline kuulekus, nagu ka partnerlusele rajanev koostöö, *hierarhiast* sai vabadust toetav hierarhia, *ülema-alluva-suhtest* sai partnerlusele rajanev ülema-alluva-suhe. Ka mõiste *rangus* sai uue tähenduse. Seda käsitletakse lähemalt lõigus „Kaasvastutuse teed” juhtlausete seletustes. Seal on öeldud:

Iga sõjaväeline juht, olgu ta ohvitser või allohvitser, peab teadma, et ka distsipliin ei ole kunagi üksnes asjakohane või otstarbekas. Distsipliin peab olema ka inimlik, niipalju kui ranguses saab teha järeleandmisi. Teenistuse rangus tohib olla tingitud üksnes asjakohastest nõuetest, sellel ei tohi olla mingeid lisamotiive. Nende omaksvõttu tuleb nõuda saavutusena iseenda vastu. Distsipliin jääb püsima, kui [sõduritelt] ei nõuta kunagi võimatut, ebavajalikku või koguni ebakõlbelist.⁴⁶

Ja edasi on öeldud: „Suurenenud tehnilisi nõudmisi silmas pidades on tulevikus vaja rohkem rangust kui kunagi varem – iga muu ootus on vale. Seda enam on hädasti vaja inimlikkust.”⁴⁷

Teises kohas ütleb Baudissin:

Rangus, mille puhul praegusel ajal sagedasti nõutakse, et see peaks joon-duma meie arvatava vastase ranguse järgi, ei saa olla killer'i halastamatus. Pigem on see vaimne ja moraalne vankumatus, mis võtab vajaduse korral enda kanda ka tapmise, kui seda ei saa vältida, ja mis püüab vastutust võtta iseenda ja Jumala ees. See hoiak ei ole mingil moel modernse sõdurielu leiutis.⁴⁸

⁴⁶ Baudissin 1957a, S. 115. Rasvases kirjas esile toodud originaalis.

⁴⁷ *Ibid.*

⁴⁸ Baudissin 1957c.

Teisalt võtab Baudissin kasutusele ka uusi termineid: ta kõneleb käsutamise asemel *koordineerimisest*, kuuletumise asemel *koopereerumisest* ehk koos toimimisest, grupi asemel *tiimist* ehk meeskonnast, kamraadlikkuse asemel *kaasinimlikkusest* või *partnerlusest*, mida tuleks näha ka ülema ja alluva suhetes.

Baudissini jaoks olid need uued definitsioonid ja mõisted hädavajalikud. Ühes ettekandes 1956. aastal noorte ettevõtjate koostöörühma ees ütles ta:

Mulle näib, et me oleme harjunud arvama, et igasugused patriarhaalsetest aegadest pärit kuulekuse, vastutuse, distsipliini ja autoriteedi vormid ongi see kuulekus, vastutus, distsipliin ja autoriteet ehedal ja õigel kujul. Ma olen aga veendunud selles, et kõik need mõisted on saanud uue vaatepunkti, kui mitte lausa uue mõtte ja sisu – ja see on teistsugune kui käsu ja käsikimise ajastul. Need kõik on muutunud nüansirikkamaks. Esikohale on astunud vastutus, see käib esmajoonel ja normaaljuhul asjakohasuse kohta, st puudutab ülesande otstarbekat täitmist. Vastutuse õiguslik ja kõlbeline seos omandab siiski üha suurema tähenduse. Kuulekus muutub kandevõimeliseks alles siis, kui seda täidab ja juhib vastutus /.../ Mulle tundub, et see ei ole juhus, et ülikondliku ja absolutistliku riigiajastu lõpuga osutame ka sõduri vastutusele kaassõdurite, ülemate, riigi ja põhiväärtuste ees. Distsipliin on alles siis suuteline koormust kandma, kui see muutub enesedistsipliiniks ja üksikisikud harjutavad seda ilma kontrollita, käsutamiseta ja karistuse ees hirmu tundmata /.../ Autoriteet ei ole enam ette antud nagu seisuslikus või klassiühiskonnas. Selle saavutamine on alati uus ülesanne /.../ See kõik kasvab siiski vaid koos suureneva vabadusega, st selliste ülemate juhtimisel, kes riskivad vabadust anda, ja sellistes alluvates, kes tahavad olla vabad, et vastutust kanda.⁴⁹

Ettekandes riigikodanikust sõjaväevormis tegeles Baudissin esmalt kolme kahtlusega, mida on *Innere Führung*'i kontseptsiooni puhul alati väljendatud: esiteks müütiline ettekujutus „igavesest sõdurist“, teiseks arvamus, et sõdur ja demokraatia on ühendamatud, ja kolmandaks laialt levinud arusaam, et vabadus tähendab hellikuks muutumist. Kolmanda kahtluse puhul puudutab Baudissin modernse inimese hirmu isikliku vastutuse ees ja riski, mis on seotud vabadusega, ning viitab sellele, et keegi „saab õiguse vabaduses elada vaid siis, kui ta võtab enda peale teatud kindlad kohustused ja vastutuse.“ See tähendab: „Vabadus aga – nii vabaduse võimaldamine kui vabaduse kasutamine – esitab inimestele alati märksa rangemaid nõudmisi kui nende eestkoste“.⁵⁰

⁴⁹ Baudissin 1957a, S. 21.

⁵⁰ *Ibid.*

Sõdimisvõimelisuse teema jaoks on nüüd keskse tähtsusega see, et Baudissin asetab oma edasised mõttearendused sõjaväevormis riigikodaniku kohta üheainsa legitiimse küsimuse alla: „Kuidas saab Saksa Bundeswehri kujundada 20. sajandi keskel maksimaalse löögijõuga instrumendiks”⁵¹? Ja sellele orienteerudes visandab ta pildi uuest sõdurist, võttes arvesse kahte aspekti: 1) sõdur kestab kodusõjas, st külmas sõjas ja nn külmas võitluses, 2) sõdur nn kuumas võitluses, st tehnilises võitluses. Sõdur on, mitte ainult külmas sõjas, erilisel moel kokkupõrgete sihtmärk, vahend ja kandja. Seetõttu on latentse vaimse ähvarduse olukorras hädavajalik teda kaitsta „kaitsele orienteeritud maksimaalse sõdimisvõimelisuse kaudu”. Baudissin sõnastab sellega poliitilise heidutuse põhimõtted. See tähendas, et dünaamilis-tehniline võitlus on ettearvamatum, selle koormus rängem ja sisulised nõudmised nüansirikkamad, kui senini kogetud. See on kantud „üksikute sõdurite ja gruppide initsiatiivist, mis saab võimalikuks tänu vastutusele ja mõistmisele üldise kavatsuse raamides”. See tähendab, et asjakohane vastus eespool esitatud küsimusele oleks nii kindrali kui ka üksikvõitleja jaoks ülesandekeske juhtimine (*Führen mit Auftrag*).

3.4. Baudissini memorandum psühholoogilisest sõjapidamisest 1957. aasta suvel

Staabiõppus *Lion Noir* 1957. aasta suvel tugines stsenaariumile, mis kasvas välja kuuekuulisest pingeolukorrast. See pidi pädima vaenujõudude neljapäevase rünnakuga, mis jõuab Reini jõeni ja mis vasturünnakuga tagasi lüüakse. Baudissini jaoskond (Fü B I) pidi andma hinnanguid psühholoogilise olukorra ja psühholoogilise sõjapidamise kohta. Pärast õppust jõudis ta üldise hinnanguni: õppus oli „järjekindlalt juhitud tänapäeva sõja iseloomust”⁵². Edasi on öeldud:

⁵¹ **Baudissin** 1957a, S. 35ff.

⁵² Tsitaat on võetud Baudissini päevaraamatu sissekandest. Baudissini päevaraamatud on osa tema kirjalikust pärandist, mida säilitatakse föderaalarhiivis. Siin tsiteeritud sissekanne on tehtud 5. septembril 1957 (Tagebuch-Nummer 127/57, Archiv-Nr. Bw 2/2574). Oma päevaraamatutes teeb Baudissin ülestähendusi ka staabiõppuselt Counterpunch saadud tõdemustest. Ta laseb oma kirjatöö ka teistel üle lugeda ja kavatseb selle ka avaldada. 1. septembril 1957 kirjutab ta päevaraamatusse: „Löppredaktsioon”. Kaks päeva hiljem on seal kirjas, et [Werner] Panitzki olevat „[asjast] väga sissevõetud”, pidavat seda „suurepäraseks ja väga oluliseks tööks” ning soovivat selle esitada Heusingerile (vrd ka **Nägler** 2010, S. 269ff). – *Werner Panitzki* (1911–2000) oli endine Wehrmächti õhuväeohvitser, kes aastatel 1952–1955 töötas Blanki ametis ja alustas 1955. aastal oobersti auastmes teenistust vastloodud Bundeswehris. 1957. aasta suvest oli ta brigaadikindralina Luftwaffe esimese

Modernset sõda ei peeta enam territoriaalsetel eesmärkidel. Verine konflikt kasvab välja ideoloogilistest pingetest ega tunne seetõttu selgeid eristamisi ega riikide vahel lineaarseid piiritõmbamisi. Samamoodi ei ole erinevust sõdurite ja noncombatantide vahel. Sõjapidamine ei piirdu enam sõjaliste võitlusvahenditega, kindla võitlusruumi või -ajaga. Tegemist on pigem kahe eluvaate totaalse kokkupõrkega, mida lahendatakse kõigi vahenditega, kõikides elualdkondades ja teispoole kõiki harjumuspäraseid eristamisi ja piire. Pigem toimub praegusaja sõda tsiviilelanikkonna keskel, kaugrelvad, lennukid ja partisanid muudavad kodumaa, kodu ja perekonna kaitse illusoorseks. Omaenese lahingutegevuse juhtimine ei kahjusta ega hävita üksnes vastast. Sellele lisanduvad kokkupõrke vaimsed ja poliitilised momendid. Taolises olukorras ei saa enam kindlalt eeldada üksikisiku kaitsevalmidust, nagu see oli veel enesestmõistetav rahvusriiklikul ajastul.⁵³

Baudissini töövaldkonna – *Innere Führung*’i – vaatenurgast oli põhimõttelise tähtsusega see, et sõjapidamise psühholoogilist aspekti arvestav õppus tõi selgelt välja sõja uued dimensioonid. Seeläbi avardati, võrreldes varasema ettekujutustega sõjast, märkimisväärselt sõjaväelise juhi vastutusvalmidust. Kokkuvõtvalt tõdes Baudissin oma memorandumis: sellel on märkimisväärsed mõjud juhtimisele nii „rahuajal”, st külmas sõjas, kui ka „kuumas konfliktis”, sest „võimaliku tulevikusõja määratleb” kodusõja situatsioon.⁵⁴

inspektori asetäitja ja Luftwaffe juhtstaabi ülem ning seejärel relvajõudude juhtstaabi ülem ja Luftwaffe inspektor. – *Tõlk.*

⁵³ Tagebuch-Nummer 127/57, Archiv-Nr. Bw 2/2574.

⁵⁴ Sonthofeni kursuse loengukonspetsis on Baudissin väljendunud vastavalt: „Me oleme sõjaväelise kasvatuse ja enesekasvatuse juhtimõtte nimetanud *sõjaväevormis riigikodanikuks* ja tahame sellega tähistada neid kõlbalisi, vaimseid, poliitilisi, sotsiaalseid, erialaseid ja tehnilisi järeldusi, milleni on meid sundinud muutunud üldine olukord.” (**Baudissin** 1957a, S. 41). Hiljem võttis Baudissin mõiste „riigikodanik sõjaväevormis” all kokku järgmised märksõnad: funktsionaalne distsipliin, kriitiline kuulekus, omavastutus, kodanikuõiguste igapäevasest kogemisest saadud motivatsioon ja sõjaväe ühitatavus demokraatia ja industriaalühiskonnaga (**Baudissin** 1976). – Veidi muudetud vaatenurgast tähendab see: „Nende raskete nõudmiste ja koormate kandmise tasemele on kasvanud vaid see, kes vastavalt oma võimaluste osaleb oma rahva poliitilises, vaimses, kultuurilises ja sotsiaalses elus, kes peab siduvaks ja kaitsmisvääriliseks meie põhikorra kõlbalisi norme, kes relvateenistuses näeb oma kodanikuõiguste ja -kohustuste enesestmõistetavat ja hädavajalikku osa, kes tunnustab ühises asjas oma *kaassõdureid* ja *kaaskodanikke*, kes ustavalt teenib oma tööandjat kaasvastutava riigiteenijana – see aga on riigikodanik sõjaväevormis. See riigikodanik tekkis alles koos modernse demokraatiaga.” (**Baudissin** 1957a, S. 43)

4. Kokkuvõtteks: mis on Baudissini peamised seisukohad ja mida need tähendavad meie jaoks tänapäeval?

Ühes ettekandes, mille Baudissin pidas 1954. aastal Essenis praktilise psühholoogia uurimisühingus⁵⁵, kirjeldas ta inimeste juhtimise tegelikke probleeme „džungliolukorrana”, milles „pime riigikodanik”, teisisõnu pelgalt sõdur, ei ole võitlejana enam püsivalt sõdimisvõimeline⁵⁶. Pigem hõlmab tulevase sõduri kolme iseloomuliku tunnuse terviklikkus – vaba inimene, vastutustundlik riigikodanik ja täisväärtuslik sõdur – kõike seda, mida tähendab tänapäeval sõduri sõdimisvõimelisus ja mida nõutakse temalt sõjaväevormis riigikodaniku juhtimõttes:

Nii tuleneb põhimõtteline nõue kõigi teiste militaarse elu valdkondade kõrval, kus peab valitsema käsu ja kuulekuse seadus, ja seda mitte viimases järjekorras käsule kuuletujate huvides, et tuleb loovutada ja (ümber) kujundamiseks anda alased, kus inimene saaks kaasvastutavaks subjektiks ja koos sellega isiksuseks. Isiksuse olemasolu on eelduseks üksikvõitlejale, kes oma mõistust kasutades kohaneb ja allub, kes on oma relva käsitlemises professionaal ja kes ennekõike teab, miks ta on sõduriks saanud ja mida peab ta hädaolukorras kaitsma. See isiksus on „riigikodanik sõjaväevormis”, kes demokraatliku elukorra säilitamise nimel võtab enda kanda kõik raskused, kitsikused ja oma isikliku vabaduse piirangud.⁵⁷

Kõik see on karm kõlbeline ülesanne⁵⁸. *Sõdimisvõimelisus* on Baudissini jaoks tervik, mis moodustub diferentseeritud ja osalt paradoksaalsena näivatest lähtekohtadest: rahu ja sõda, kord ja vabadus, sõdur ja demokraatia, (elu)kutse ja perekond, nn (puht)militaarsus ja poliitilisus⁵⁹, indiviid ja organisatsioon. Või lühidalt öeldes: *Innere Führung* ja *Äußere Führung*.

Sellele vastavalt võttis Baudissin praktilise psühholoogia uurimisühingus oma mõttekäigu kokku sõnadega:

⁵⁵ *Studiengesellschaft für Praktische Psychologie*.

⁵⁶ **Baudissin** 1954b.

⁵⁷ **Baudissin** 1952, rasvases kirjas esile toodud originaalis.

⁵⁸ Vt lähemalt **Rosen** 1995, S. 49–60.

⁵⁹ Autor on selle mõistepaari puhul aluseks võtnud Preisi sõjandusteoreetik Carl von Clausewitzi mõttekäigu teosest „Sõjast”: „Ühesõnaga, sõjakunst oma kõrgeimal astmel muutub poliitikaks. /.../ Selle seisukoha järgi on lubamatu ja ennast kahjustav eristamine, et suur sõjasündmus või selle planeerimine peab võimaldama anda *puhtmilitaarset* hinnangut; jah, on mõtetu meetod kutsuda sõjaplaanide puhul appi sõjaväelasi, et nad *puhtmilitaarselt* hindaksid seda, mis kabinettidel tuleb teha...” Tsiteeritud **Clausewitz** 2004, lk 850, järgi. – *Tõlk.*

Inimeste juhtimine toimub niisiis keerulises pingeväljas: see peab viima sõdimisvõimelisuseni, mis koosneb enamast kui pelgalt käsitööoskustele rajanevast võimest. Sealjuures aga tuleb igal üksikul juhul hoida silme ees tõsiasja, et tegelik eesmärk saab olla vaid rahu hoidmine. Kui lahknevad need nõudmised ka ei oleks, mingit muud suurt eesmärki ei saa sõdur endale seada ja mingit teist teed ei näi sellel eesmärgil olevat. Kes aga inimeste juhtimisega tegeleb, peaks sealjuures mõtlema, et alles polaarsuses saavutab inimene oma tegeliku kuju.⁶⁰

Mida ütleb see kõik Bundeswehrile, mis tänapäeval tähendab aktiivselt välismissioonidel osalevat kutselist armeed? Lühike vastus oleks: Baudissini mõttearendused sõdimisvõimelisuse teemal on, ja selles olen ma sügavalt veendunud, Bundeswehri jaoks tänapäeval vähemalt sama aktuaalsed ja hädavajalikud kui selle algusaastatel. Praeguses relvajõudude transformatsiooniprotsessis ja pidevalt muutavas julgeolekukontekstis peavad need mõtted olema teedrajad.

Kirjandus⁶¹

- Baudissin, W. G. von** 1951a. Diskussionsbeitrag bei der 'Soldatentagung' an der Evangelischen Akademie Herrmannsburg vom 3.–6. Dezember 1951 (51/5). – Baudissin, W. G. von 1970. Soldat für den Frieden. Entwürfe für eine zeitgemäße Bundeswehr. München: Piper Verlag, S. 23–51.
- Baudissin, W. G. von** 1951b. Innere Führung des deutschen Beitrages zu den europäischen Verteidigungsstreitkräften (avaldamata käsikiri). Bundesarchiv BA/MA N 588/v. 32a.
- Baudissin, W. G. von** 1952. Unterricht über Inneres Gefüge (52/5). – Baudissin, W. G. von 1970. Soldat für den Frieden. Entwürfe für eine zeitgemäße Bundeswehr. München: Piper Verlag, S. 225–228.
- Baudissin, W. G. von** 1953a. Der Christ und die Wiederbewaffnung (53/5). – Der junge Mann. Monatsschrift der Evangelischen Jungmännerbünde 1953/5, Nr. 6, S. 13–17.
- Baudissin, W. G. von** 1953b. Der Auftrag zukünftiger Streitkräfte (53/18).
- Baudissin, W. G. von** 1953c. Der Auftrag zukünftiger Streitkräfte (53/8). Referat zur Eröffnung der Siegburger Sachverständigentagung über 'Grundsätze der soldatischen Erziehung' am 25.–26. September 1953.
- Baudissin, W. G. von** 1953d. Stichwörter für Heusingers Ausführungen vor dem EVG-Ausschuss, avaldamata käsikiri (53/13).

⁶⁰ Baudissin 1954b, S. 255.

⁶¹ Kuna Baudissini kirjalik pärand on juba 1982. aastast alates terviklikus bibliograafilises loendis, siis on vastav paigutusnumber loendis lisatud viidete juurde sulgudes, nt (53/5) tähistab viiendat kirjutist aastast 1953.

- Baudissin, W. G. von** 1954a. Das Bild des zukünftigen deutschen Soldaten (54/13).
- Baudissin, W. G. von** 1954b. Probleme praktischer Menschenführung in zukünftigen Streitkräften. Vortrag vor der Studiengesellschaft für praktische Psychologie (54/17). – Aus Politik und Zeitgeschichte, Nr. 5/1954. Bonn, S. 635–639.
- Baudissin, W. G. von** 1955. Die neue deutsche Bundeswehr (55/13). – Baudissin, W. G. von 1970. Soldat für den Frieden. Entwürfe für eine zeitgemäße Bundeswehr. München: Piper Verlag, S. 155–167.
- Baudissin, W. G. von** 1957a. Situation und Leitbild. Staatsbürger in Uniform. – Bundesministerium für Verteidigung = BMVg 1957a. Handbuch Innere Führung. Hilfen zur Klärung der Begriffe. Bonn, S. 15–46.
- Baudissin, W. G. von** 1957b. Die harte Welle oder die Legende von den Samthandschuhen (57/4), avaldamata käsikiri.
- Baudissin, W. G. von** 1957c. Der Soldat in der Welt von heute (56/20). – Baudissin, W. G. von 1970. Soldat für den Frieden. Entwürfe für eine zeitgemäße Bundeswehr. München: Piper Verlag, S. 168–174.
- Baudissin, W. G. von** 1965. Innere Führung. Der Versuch einer Reform. Ansprache anlässlich der Verleihung des Freiherr-vom-Stein-Preises 1964 am 10. Februar 1965 in Hamburg (65/2). – Baudissin, W. G. von 1970. Soldat für den Frieden. Entwürfe für eine zeitgemäße Bundeswehr. München: Piper Verlag, S. 117–130.
- Baudissin, W. G. von** 1970. Soldat für den Frieden. Entwürfe für eine zeitgemäße Bundeswehr. München: Piper Verlag.
- Baudissin, W. G. von** 1976. Zum Verhältnis von Bundeswehr und Militärseelsorge, avaldamata käsikiri.
- Baudissin, W. G. von** 1982. Nie wieder Sieg! Programmatistische Schriften 1951–1981. München 1982. Schriftenverzeichnis, S. 272–312.
- BMVg = Bundesministerium der Verteidigung** 1956. Grundsätze der Truppenführung des Heeres. Heeresdienstverordnung HDv 100/1 (T.F./G.). Bonn.
- BMVg** 1957a. Handbuch Innere Führung. Hilfen zu Klärung der Begriffe. Bonn.
- BMVg** 1957b. Leitsätze für die Erziehung des Soldaten. Zentrale Dienstvorschrift ZDv 11/1. Bonn.
- BMVg** 1962. Truppenführung. Heeresdienstverordnung HDv 100/1. Bonn.
- BMVg** 1972. Hilfen für die Innere Führung. Zentrale Dienstvorschrift ZDv 1/10. Bonn.
- BMVg** 1977. Führungsbegriffe. Heeresdienstverordnung HDv 100/900. Bonn.
- BMVg** 1987. Truppenführung. Heeresdienstverordnung HDv 100/1. 2., verbesserte Auflage. Bonn.
- BMVg** 2007. Truppenführung von Landstreitkräften. Heeresdienstverordnung HDv 100/100. Bonn.
- BMVg** 2008. Innere Führung. Selbstverständnis und Führungskultur der Bundeswehr. Zentrale Dienstvorschrift ZDv 1/10. Bonn.
- Genschel, D.** 1973. Wehrreform und Reaktion. Die Vorbereitung der Innere Führung 1951–1956. Diss. Universität Hamburg.
- Gerber, J.** 1987. Beiträge zur Betriebswirtschaftslehre der Streitkräfte. Regensburg: Walhalla-und-Practoria-Verlag.

- Hartmann, U.** 2009. Erziehung – Nein Danke? Warum die Bundeswehr eine Rückbesinnung auf die soldatische Erziehung braucht! – Hartmann, U. u. a. (Hrsg.). Jahrbuch Innere Führung 2009. Eschede: Miles Verlag, S. 147–164.
- Hartmann, U.; Richter, F.; Rosen, C. von** 1999. Wolf Graf von Baudissin. – Bald, D.; Hartmann, U.; Rosen, C. von (Hrsg.) Klassiker der Pädagogik im deutschen Militär. Baden-Baden: Nomos. S. 210–216.
- Jung, F.-J.** 2008. Tagesbefehl des Bundesministers der Verteidigung vom 28. Januar 2008. – BMVg 2008. Innere Führung. Selbstverständnis und Führungskultur der Bundeswehr. Zentrale Dienstvorschrift ZDv 1/10. Bonn, S. 4–5.
- Reeb, H.-J.; Többecke, P.** 2003. Lexikon Innere Führung. 3. Aufl., Regensburg-Berlin: Walhalla.
- Rosen, C. Frhr. von** 1995. Geistige Grundlagen in Werk und Wirken von Wolf Graf von Baudissin. – Führungsakademie der Bundeswehr (Hrsg.). Jahresschrift 1994/1995. Hamburg, S. 49–60.
- Rosen, C. Frhr. von** 2011. Die Bedeutung des kriegstüchtigen Soldaten in Baudissins Überlegungen. – Staack, M. (Hrsg.). Zur Aktualität des Denkes von Wolf Graf von Baudissin. Baudissin Memorial Lecture [Reihe WIFIS-aktuell, Bd. 46], Opladen/Berlin/Farmington Hills, MI: Verlag Barbara Budrich, S. 9–26.
- Saumets, A.** 2007. Adenaueri saladus ja Bundeswehri sünnitund kloostimüüride varjus. Ääremärkusi ühe külma sõja lapse – Bundeswehri – sünnilo kohta. – KVÜÖA toimetised, nr 8/2007. Tartu: TÜ kirjastus, lk 166–230.

Erukol-ltn **CLAUS FREIHERR VON ROSEN**, *dr. phil.* (kasvatusteadused) Baudissini dokumentatsioonikeskuse (*Führungsakademie der Bundeswehr*) juhataja, aastatel 2006–2011 KVÜÖA sõjaväepedagoogika külalisprofessor